

KORMÁNYTÁJÉKOZTATÓ
a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
2019. évi legfontosabb eredményeiről

A „*Kiválósági Központok Támogatása*” címmel meghirdetett akadémiai pályázatot összintézeti összefogással (hat saját kutatóintézet és hét külső intézmény együttműködésével) nyerte el a BTK és a Pécsi Tudományegyetem konzorciuma: a *Mohács 1526–2026 – Rekonstrukció és emlékezet Kutatócsoport* projekt 2018 elején indult. A hároméves futamidő alatt hat nagyobb témakörben folynak feltáró, összehasonlító és új típusú összegzéseket eredményező kutatások. A multidiszciplináris vizsgálatok a csatatér meghatározásától az emlékezetpolitikán át a Jagelló- és a Szapolyai-korszakkal kapcsolatos alapkutatásokig az összes lényeges kérdésre kiterjednek, melyek alapján megérthetjük, mi történt a Magyar Királlyal a 16. század első felének sorsfordító időszakában. A program történeti és emlékeztörténeti alprogramjának részeként három kötet készült el: az *első* Mohács előzményei közül az egyik legfontosabb kérdéssel, a Jagelló-kori magyar állam anyagi helyzetével foglalkozik: Neumann Tibor *Registrum proventuum regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)* című forrásközlésével, amely az MTA BTK „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport és a Mohács-kutatócsoport közös kiadásában jelent meg. A *második kötet* (B. Szabó János – Fodor Pál szerk., *Új korszak határán: Az európai államok hadügye és hadseregei a mohácsi csata korában*) a 16. század első harmadának európai hadügyét tekinti át. A *harmadik kötet* (Fodor Pál – Varga Szabolcs szerk., *Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*) a mohácsi csata utóéletét, a magyar önismeretben és identitásban játszott szerepét tekinti át a balsorsú összeütközés másnapjától kezdve egészen napjainkig (<http://www.mohacs.btk.mta.hu/>).

A *Filozófiai Intézet* egyik kutatójának társszerkesztésében a nemzetközi beágyazottságú Springer kiadónál megjelent a *Neurath Reconsidered. New Sources and Perspectives* című kötet, amely Otto Neurath (1882–1945) életét és munkásságát mutatja be számos új perspektívából, felhasználva az osztrák származású német közgazdász, filozófus és szociológus teljes életművét legismertebb írásaitól a mára már feledésbe merült projektjeinek dokumentumaiig. A kötet írásai Neurath munkáit és eszméit azok filozófia- és társadalomtörténeti kontextusaiban elemzik, egyaránt felhasználva filozófiai, történeti és szociológiai nézőpontokat.

Az *Irodalomtudományi Intézet* egyik legjelentősebb 2019. évi eredménye a textológiai portáljának (<https://szovegtar.iti.mta.hu>) elkészítése és közreadása. Az intézet 1960, az MTA Textológiai Munkabizottságának megalakulása óta gondozza a magyar nemzeti klasszikusok életművéből készített és a magyar irodalomtörténet egyes korszakainak meghatározó szövegeit közzétevő kritikai kiadások jelentékeny hányadát. Az új textológiai portál a magyarországi textológia kritikai kiadásainak lehetőség szerint teljes korpuszát teszi közzé, ezek kereshetők és le is tölthetők a honlapról. Jelenleg 364 kötet, bennük több mint 241 ezer szövegoldal érhető el. A gyűjtemény folyamatosan bővül. A kötetek egyelőre kétrétegű PDF fájlokban vannak, vagyis az eredeti kiadásokkal megegyező értékű olyan fakszimilét kap az olvasó, amelyekben – egy láthatatlan szövegrétegben – a teljes szöveg egészére terjedő keresési műveletek is végezhetők. Az online lehetőségeket igénybe vevő felhasználók olyan kereséseket is végezhetnek, amelyekben az egyes kötetek metaadatai (szerző, cím, korszak, sajtó alá rendezők neve, stb.) mellett az összes kötet bármely szavát vagy kifejezését megadhatják. Azok az olvasók, akik a kritikai kiadások kötetét saját számítógépükre mentve egészükben is birtokolni kívánják, a PDF fájlokat kötetenként, korlátozás nélkül letölthetik. A kereshető fakszimilék közzététele a kritikai kiadások elektronikus feldolgozásának első lépése. Ezzel párhuzamosan folyamatban van a kötetek teljes szövegének XML jelölőnyelvi feldolgozása (retrokonverziója) a nemzetközi iparági szabványnak számító TEI szintaktikát követő szemantikai rendben. Az így feldolgozott, a 21. századi online keresés, rendezés és megjelenítés kívánalmainak a legmagasabb szinten megfelelő állományokat a magyar irodalomtudomány textológiai portálja, a DigiPhil (<http://digiphil.hu>) teszi közzé. Az első kötetek már elkészültek és használhatóak.

A *Művészettörténeti Intézet* tavalyi évi eredményei közül ki kell emelni a Bocskay Györgyről, a 16. század közepe legnagyobb európai kalligráfusáról készült nagymonográfiát, melyet az intézet egyik tudományos munkatársa írt. A közel 300 oldalas, gazdagon illusztrált kötet a nyomdai előkészítés fázisában van, és hamarosan megjelenik.

A *Néprajztudományi Intézet* kiemelkedő eredménye *A vidékiség mai (lét)formái négy erdélyi (romániai) kistrégióban* NKFIH-projekt (2016–2020) című projekt, amelyben a lokális gazdasági gyakorlatok, a háztartások, valamint az életmód változása alapján vizsgálják mélyinterjúkkal, kérdőívek segítségével, a helyi archívumok, parasztirattárak feltárásával Kalotaszeg, a Szamoshat településeit és Nagykároly vonzáskörzetének sváb falvait, valamint

kutatják a román-magyar együttélés és konfliktushelyzetek történeti és társadalomnéprajzi hátterét.

A *Régészeti Intézetben* folytatódott munkatársuk Szőke Béla Miklós, valamint Ritoók Ágnes (Magyar Nemzeti Múzeum) zalavár-várszigeti ásatása, melynek célja a 850. január 24-én felszentelt Mária-templom körül létesített temető még megmaradt sírjainak feltárása és a templom esetleges maradványainak megtalálása volt. Az ásatás utolsó hetében a templom szentélyétől 8–10 méterre egy erős tölgyfakoporsóba temetett, kiemelkedően magas rangú személy sírja került elő. A fiatal férfi jobb karja mellett egy bronz markolatgombbal és keresztvassal felszerelt, 95 cm hosszú, kétélű vaskard feküdt, amely a Karoling birodalom egyik fegyvergyártó műhelyében készült. Az elhunyt bokáinál egy díszes vas sarkantyúgarnitúra maradványaira, míg a mellkas bal oldali bordái között V. Konstantinos Kopronimos (751–775) arany solidusára bukkantak. A sír közelében egy másik férfisírban egy szintén magas társadalmi rangot jelző, csatos felerősítésű sarkantyúgarnitúra került elő. A Mária-templom Alsó-Pannónia grófja, Mosaburg alapítója, Priwina (840 k.–861) magántemploma volt, ezért a feltárt sírok bizonyosan a gróf szűkebb családjának tagjait rejthették magukban. A gazdag mellékletekkel ellátott, kitűnően keltezett sírok a tágabb térségben is kiemelkedő leletnek számítanak. Az éremléletes sír jelentőségét növeli, hogy sajátos összetétele miatt a kora középkori horvát régészeti emlékegyet ún. Biskupija–Crkvina-horizontjának (8. század utolsó harmada, 9. század eleje) eddigi keltezését jelentősen módosítja.

A *Történettudományi Intézet* sokrétű tevékenységének egyik legaktuálisabb része, hogy a Magyarország és az egész magyar nemzet számára katasztrófális trianoni békediktátum 2020. évi centenáriuma készülve még 2016-ban létrejött az MTA-Lendület Trianon100 Kutatócsoport. A kutatás négy pillér köré szerveződik, ezek hívószavai a diplomáciai források kiadása, a magyar társadalom és az összeomlás viszonya, a határok közép-európai percepciója, illetve a magyar társadalom és a békeszerződés emlékezete. Az elmúlt három és fél évben az intézet öt önálló kötetet jelentetett meg, hármat pedig másokkal együttműködésben – radikálisan friss tudást szállítva a békeszerződés körülményeiről. Emellett tucatnyi tudományos cikk, konferenciaszereplés és nemzetközi kooperáció született a Trianon100 működése nyomán. Az évfordulóhoz közeledve, az egyre növekvő médiafigyelem következményeként nem telik el hét az országban, hogy a kutatócsoport valamely eredménye ne kerüljön a nyilvánosság elé. A jobb megismertetés érdekében jelen vannak az online térben

(<http://trianon100.hu/>) valamint a közösségi térben (Facebook, YouTube), kiemelt figyelmet fordítanak a tudományszerűsítésre is. Az elmúlt év kiemelkedő eredménye a trianon100.hu honlapon 2019 májusában közzétett, 15 ezer nevet tartalmazó adatbázis az 1918–1924 közötti menekültekről, amelyről a magyar média minden orgánuma beszámolt. Az adatbázis nyilvánossá tételének első három napján több mint ötvenezer látogató kereste fel az oldalt, és az érdeklődés azóta is folyamatosan kimagasló.

A *Zenetudományi Intézet* jóvoltából az év folyamán megjelent a nagy nemzetközi érdeklődésre számot tartó Bartók Béla kritikai összkiadás harmadik (sorozat szerint 38.) és negyedik (sorozat szerinti 9.) kötete. A *Zongoraművek 1914–1920* szerkesztői feladatait Vikárius László látta el, a kritikai jegyzeteket Németh Zsombor dolgozta ki, a fogalmazványokból és egyéb forrásokból származó számtalan szövegváltozat átírását Nakahara Yusuke készítette el. A kötet Bartók 1914 és 1920 között szóló zongorára komponált műveit tartalmazza. A zeneszerző zongorára írt életművének az első világháború éveiben keletkezett része rendkívül változatos képet mutat: egyszerű népzene-feldolgozások (15 magyar parasztdal, Szonatina) és koncertpódiumra szánt eredeti alkotások (Szvit, op. 14) mellett itt találjuk a liszti ihletésű, de merészen újító hangzású Etűdöket (op. 18) és Bartók talán legelvontabb, legeredetibb népzene-feldolgozásait, az Improvizációkat (op. 20). A *Kórusművek* kötet átírásai a kéziratok alapján szintén Nakahara Yusukének köszönhetők; a teljes kötet gondozását Pintér Csilla Mária közreműködésével Kerékfy Márton vette kézbe. A kötet Bartók valamennyi kíséret nélküli és zongorakíséretes kórusművét tartalmazza a tanulódarabok kivételével. A főrészben a szerző életében kiadott és a kéziratban maradt, de nyilvánosság elé szánt művek legutolsó hiteles változata olvasható. A közreadás a művek eredeti nyelvű szövegein kívül magában foglalja az összes olyan szövegfordítást is, amelyet Bartók jóváhagyott. A két kötet tudományos igényű és hangversennyel kísért ünnepélyes bemutatójára 2019. november 26-án került sor a Zenetudományi Intézet Bartók-termében.